

Kirjallisuutta

'naiivius', ja 'naiviteetti' joutaisi vanhentuneena pois. Tuskinpa ruotsin *narkotiser*-verbin vastineena tarvitsisi enää mainita sanaa 'narkotisoida', vaikka Nykysuomen sanakirja sen tuntee. En luule kohdanneeni myöskään elävässä elämässä sanaa *resetti* (= lahjanäytöntö) tai *resettikonsertti* (= lahjakonsertti); tosin *resettikin* sisältyy vielä Nykysuomen sanakirjaan.

Ani harvoin näyttäisi selityksissä olevan täydentämisen varaa. Kun *nattgrogg* on suomennettu vain 'yömyssyksi', niin kyseiseen anglismiin tottunut nyky-suomalainen tuskin ajattelee harvinaistunutta vaatekappaletta, mutta eiköpä sentään jokin 'uniryppy' olisi rinnalla ollut kohdallaan. Sana *sängfösare* onkin selitetty täyteläämmin 'iltanaukku, yömyssy'. — Hakusanan *keso* selitys 'rahka' saattaa viedä harhaan, kun *rahka*-sanalla on suomessa monta merkitystä, joista 'rahkapiimä' ei suinkaan ole ensisijainen; leimaaminen ruokatalouden sanaksi olisi auttanut asiaa.

Harvinaisia näyttävät olevan myös sellaiset tapaukset, joissa selitystä olisi syytä täsmentää ja tiivistää termimäisemmäksi. Ilmauksen *nöjeskvarteren i Las Vegas* suomennos 'Las Vegasin huvialan yritysten korttelit' olisi nasevammin 'Las Vegasin huvi(ttelu)korttelit'. Metsästysalan substantiivi *tana* on selitetty 'nahkojen kuivaus- t. kuivatusteline' ja samoin kuuluva verbi 'pingottaa (nahka) kuivauskehukseen'. Nykysuomen sanakirjan mainitsema *kuivauslauta* olisi osuvampi yleiskielinen nimitys kyseiselle melko harvojen tuntemalle yksinkertaiselle laitteelle, jota Itä-Suomessa sanotaan *peijinpuuksi* ja metsästyslehdissä väliin ruotsalaisittain *taanaksi*.

Hiukan oudolta tuntuu partitiivi selitteen muotona tapauksessa *tallkott* 'männynkäpyjä'. Ehkä partitiivi käytännössä soveltuu käännökseen useammin kuin nominatiivi, mutta luontevampi on sanakirjassa *grankott*-ilmauksen nominatiivinen suomennos 'kuusenkävyt'.

Selityksiin liittyvistä havainnoistani mainitsen vielä, että *naturljud* saisi mie-

luummin edelleenkin olla suomeksi Cannelinin (ja NS:n) tapaan 'luonnonääni' (vaikka radiosta kuullaan nykyään »viikon luontoääniä«). — Kasviopin termin *nedliggande* käännösten 'lamoava' olisi oikeammin 'lamova'.

Huomautukseni saattavat kuulostaa osin pikkumaisilta. Lukijan sopiikin tulkita ne lähinnä osoitukseksi siitä, että esiteltävä teos on solidia työtä. Vakavia puutteita ja kohtalokkaita virheitä siitä ei hevin löydä. Painatuskin on hoidettu harvinaisen huolellisesti. Vain joitakin vähäisiä painovirheitä on silmäni osunut. Jopa sanojen jakaminen riveille, joka tietokoneladonnan takia on nykyään pahoin hunningolla, on pystytty pitämään järjestyksessä. Tapaus *kato/salle* pro *katos/alle* (s.v. *tak*) on ainoa huomaamani rike. Painojäljen terävyyskin näyttää työn edistyessä tuntuvasti kohentuneen.

Ison ruotsalais-suomalaisen sanakirjan päätoimittaja professori Göran Karlsson on kruunannut tutkijan- ja opettajanuransa eläkevuosien aikana valmistuneella monumentaalilla teoksella, joka epäilemättä on kauan palveleva kulttuurista ja yhteiskuntaa. Päätoimittaja ja hänen työryhmänsä ovat ansainneet parhaat kiitokset ja onnittelet menestyksekkään urakan loppuun saatuaan.

PAAVO PULKKINEN

Uusi laitos hyödyllisestä sanakirjasta

KALJU PIHEL & ARNO PIKAMÄE: *Soomeesti sõnaraamat. Suomalais-eestiläinen sanakirja*. Toinen, täydennetty ja korjattu painos. Tallinna, »Valgus», 1986.

Kalju Pihelin ja Arno Pikamäen suomalais-virolainen sanakirja (»Soomeesti sõnaraamat») on jo ensi kertaa ilmestytseen tullut avuksi suureen tarpeeseen yhä kasvavien ja syvenevien ystävyys-

suhteiden arkipäivässä – filologien, esimerkiksi virolaisten äidinkielenopiskelijoiden, suomen kielen ja suomalaisen kirjallisuuden harrastuksesta puhumattakaan. Näiden tekijöiden ensimmäinen, taskukokoinen suomen sanakirja ilmestyi Virossa 1965, samaan aikaan kuin sen Suomessa julkaistu rinnakkaisteos, Paul Alvren, Paula Sajavaaran ja Esko Vierikon suomalaisia varten toimittama suomalais-virolainen sanakirja. Pihelin ja Pikamäen kirja kului virolaisen yleisön käsissä, suurempaa laitosta kaivattiin, ja sellainen saatiinkin käyttöön seuraavan vuosikymmenen vaihteessa. Tämä noin 45 000 hakusanaa käsittävä sanakirja pyrkii täyttämään sekä aloittelevan että pitemmällekin ehtineen suomen harrastajan tarpeet. Sen laajan sanavaraston pohjana on ennen kaikkea Nykysuomen sanakirja, joskin myös kaksikielisiä sanakirjoja ja muita lähteitä on käytetty. Kalju Pihel on kirjoittanut sanakirjaan artikkelit aakkosväliltä *a – notkua*, Arno Pikamäe väliltä *noudan – öylätti*.

Pihelin ja Pikamäen suomalais-virolaisen sanakirjan arvosteli Virittäjässä vuonna 1973 Aimo Turunen, joka kiinnitti myönteistä huomiota mm. kirjan runsaaseen sanastoon, päteviin lause-, rektio- ja kontekstiesimerkkeihin sekä selventäviin sanastoalojen ja tyyllilajien merkintöihin (esim. teknisten, biologisten ym. termien ja puhekielisyyden tai harvinaisuuden merkitsemiseen asianmukaisella lyhenteellä). Lievää epäajantasaisuutta toki ilmeni, mikä onkin etenkin puheyhteisön ulkopuolella laadituissa kaksikielisissä sanakirjoissa väistämätöntä. Esimerkiksi suomen sanojen taivutusta esittelevään, Nykysuomen sanakirjan mukaiseen paradigmamallien osastoon, jonka oli koonnut Paul Alvre, oli eksynyt turhan vanhahtavia muotoja. Kaiken kaikkiaan sanakirja sai hyvät arvostelut, ja naapurikansamme parissa (ja meilläkin!) se on varmasti täyttänyt tehtävänsä mainiosti.

Aika on kulunut, suomalais-virolaiset kontaktit ovat jatkuneet ja yhä lisääntyneet, ja Pihelin ja Pikamäen sanakirjasta

on alettu kaivata uutta ja ehompaa laitosta entisen, loppuunmyydyin tilalle. Uutta painosta valmisteltaessa on täydennyksiä, korjauksia ja täsmennyksiä kertynyt tekijöiden esipuheen mukaan »öige rohkesti». Lisämateriaalia uuteen laitokseen on saatu sekä tekijöiden omista kokoelmista että uusista sanastolähteistä, ennen muuta uudesta, suomalais-neuvostoliittolaisena yhteistyönä toimitetusta Suomalais-venäläisestä sanakirjasta (1975), joka on tarjonnut apua ennen kaikkea termien täsmentämiseen. Kaikkiaan hakusanamäärä on kuitenkin pysynyt jokseenkin entisellään; vanhan laitoksen harvinaisinta ja vähiten käytettyä hakusanastoa on nimittäin karsittu.

Vaikka tekijät esipuheessa toivovatkin kirjasta olevan apua sekä virolaisille että suomalaisille käyttäjille, on selvää, että sanakirja on laadittu ennen muuta virolaista yleisöä varten. Selitykset ovat pelkästään vironkieliset, ja ainoastaan suomen sanojen taivutusta esitellään (edelleenkin pääasiassa paradigmamallien avulla, joihin viittaavat hakusanoihin liitetyt numerot). Silloin kun vironkielisiä merkitysselitteitä tai vastinevaihtoehtoja on useita, ei niitä yleensä ole millään lisävihjeillä eroteltu toisistaan, ja virolaisten vastinevaihtoehtojen järjestyksen olisi ainakin heikosti viroa taitavalle suomalaiselle käyttäjälle joskus harhauttava: esimerkiksi kolmesta *lakka*-hakusanasta ensimmäisenä on esitetty nykysuomessa ehkä epätavallisin 'lakk, pöning' ['ullakko'], toisena 'lakk (: laki)' ['lakka (kemikaali)'] ja kolmantena 'rabamurakas' ['suomuurain']. Joillekin suomalaisen elämänmuotoon kuuluville käsitteille tekijät eivät ole yrittäneetkään löytää selvää vastinetta vaan ovat turvautuneet parafraseihin tai sulkeissa annettuun lisäselitykseen (esim. *joulukinkku* = *jõulusink* [*traditsiooniline jõulutoit Soomes*], *opintolaina* = *õppelaen* [*riiklik laen õpinguteks*]). – Lisäksi sanoista, joiden asua ja sijaintia aakkosjärjestyksessä astevaihtelu häiritsevästi muuntelee, on tehty viitehakusanoja (esim. *noudan* → *noutaa*). Eräät paikallissija-adver-

birakenteet on hakusanoitettu lähes järkiään (usein sekä tulo-, olo- että erosi-joissa!): näin esim. *juovuksissa, päihdyksissä, sorruksissa* -tyyppi samoin kuin leikkimistä ilmaisevat *leikkisillä, intiaanisilla, sokkosilla* -tyyppiset muodosteet.

Suomalaisille tarkoitettuja suomalaisvirolaisia sanakirjoja kun kuitenkin on meillä niukasti saatavissa, on ilmeistä, että Pihelin ja Pikamäen uudenkin sanakirjan tälle puolen Suomenlahtea päätyneet kappaleet joutuvat kovaan ja innokkaaseen käyttöön. On siksi ilahduttavaa, että sanakirja pystyy etenkin sananparsien, sanontojen ja – suomen ja viron kesken joskus yllättävän hankalien – rektiokysymysten alalla olemaan avuksi myös suomalaiselle käyttäjälle. On hyvä tietää, että *kyllä sopu tilaa [sijaa?] antaa* on viroksi *häid lambaid mahub palju ühte lauta, katsoa silmä kovana on üksisilmi vahtida / jöllitada, joutua tiilenpäitä lukemaan* on esimerkiksi *pokri satuda* (miksei *trellide taha?*) ja *ahne viinalle* on virossa *ahne viina järele*. Tosin sieltä täältä kirjasta löytyy jokunen vanhahava tai hieman kummallisen mukainen lisäesimerkki; ainakin oma kielitajuni kovasti oudoksuu esim. sanontoja *käyttää korskuvaa* [?pro *korskeaa*] *kieltä* 'suurustleda, hoobelda, praalida' ['kehuskella, mahtaila'], *juurtaa itsensä* 'sisse juurduda' ['juurtua'] ja *laskea juonia* 'vigurdada' ['temppuilla'] tai *liittyä*-verbin käyttöä esimerkklauseessa *hyönteiset liittyvät niveljalkaisiin* 'putukad kuuluvad lüljalgsete hulka', mutta lisänä rikka rokassa ja hämähäkki taikinassa – ainakaan tämänsuuntaisessa sanakirjassa ei outouksista ja harvinaisista rakenteista vahinkoakaan ole! (Ainoat silmääni sattuneet varsinaiset virheentapaiset ovat sanonnan *niin sitä pitää* käänнос *paras!* – suomalaisessa sanonnassa on usein kehuva sävy, virolaisessa taas ymmärtääkseni härnäävä, vahingoniloinen – sekä jo edellisessä painoksessa ollut kiusallinen estonismi *hoitaa* [po. *pitää*] *yleisöä jännityksessä*.) Siitä, että hakusanojen yhteydessä annettuja lause- ja sanontaesimerkkejä on tähän uuteen laitok-

seen entisestään lisätty, onkin vain hyvää sanottavissa; esimerkkien runsaus osoittaa tekijöiden laajaa kokemusta ja näkemystä.

Varsinaisia hakusanoja on tullut lisää kaikilta aloilta. Selvästi uutta sanastoa, mm. nykyaikaiseen elämänmuotoon ja maailman tapahtumiin liittyviä tervetulleita tulokkaita ovat esimerkiksi *aamuvuoro* (toisen merkitysvaihtoehdon käänнос 'hommikune reis (lennukiga)' ['aamuihin matka (lentokoneella)'] on tosin epätarkka ja liian suppea), *aerosoli*, *avoliitto*, *city*, *hartiapankki* (esimerkki *rakentaa hartiapankin menetelmällä* tosin maistuu genetiivirakenteineen oudonlaiselta), *hiukkastutkimus*, *jogurtti*, *joukkokulutus*, *julkkis*, *liennytyks*, *meikata* ja *meikki*, *paikallisjuna*, *peruskorjaus*, *päivähoito* (tosin liian suppeassa merkityksessä: *antaa* [!] *lapsi päivähoitoon* 'viia laps hoidja (teise pere ema) juurde', siis 'viedä lapsi perhepäivähoitoon'), *saaste* (valitettavasti vain Nykysuomen sanakirjassa esiintyvässä vanhentuneessa merkityksessä, sotilasterminä: 'ründeainest saastatud piirkond', siis 'saastunut alue'), *terveyside*, *tietopankki* ja *yksihuoltaja*. Muutakin kuin aivan uusinta ja moderneinta sanastoa on edelliseen painokseen verraten kiitettävästi kartutettu; näin ovat toiseen painokseen tulleet mm. *laukkuryssä* ja *sisäturkki*. Varsinaista arki- ja puhekieltä on ollut edellisessäkin laitoksessa kiitettävän runsaasti (viittaaan edellä mainittuun Aimo Turusen arvosteluun); tämän painoksen »puhekieliseksi» (*kõnek.*) merkittyjä uutuuksia ovat mm. *afääri*, *jatkot* ('peo edasipidamine või jätkamine (pärasst vaheaega või puhkust)'); mielestäni selitteen jälkiosa on aiheeton), *jepari*, *juoksutunti*, *kans* 'myös', *mökkihöperö*, (*pahna:*) *joutua pahnoille*, *satsata*, *tattis* (kiitti kuitenkin puuttuu) sekä *älppäri*. Kolmas alue, jolla sanastoa on pyritty lisäämään, on erikoisalujen terminologia: tekniikan alalta on otettu mm. *aihiö* 'toorik' ja *jyrtsijä* 'freesija' (miksi muuten erikseen esitetty eläintieteen termi *jyrtsijät* 'närlised' on monikollisena, vaikka senkin käyttö yk-

sikössä on täysin mahdollista?), biologiasta, kasvi- ja eläintieteestä mm. *jalo-hirvi*, *joulutähti* (kasvinnimi), *osmankäämi*, *tylppysolukko*, sotaterminologiasta esim. *alistettu patteri*, *valojuovaluoti*, musiikista *alennusmerkki* 'bemoll' (sen sijaan *palautusmerkki* ja *ylennysmerkki* puuttuvat).

Nimenomaan uusista hakusanoista tahtoisin esittää muutaman kriittisen huomautuksen. Erikoisalojen terminologiaa käsitellessä ei kai koskaan voi olla liian varovainen: epäajanmukaiset ja epäluotettavat lähteet (ja tällaiseksi käy ajan mittaan paras ja pätevinkin sanakirja!) tai niiden kritiikitön käyttö voivat aiheuttaa sellaisia kömmähdyksiä kuin *johtosävelen* kääntäminen sanalla *juhtmeloodia*. Samoin *olotilan* ja *olomuodon* merkitysselitteet mieluiten vaikkapa vaihtaisi keskenään: esimerkki *jähmeä* [nykyään tavallisemmin *kiinteä*], *nestemäinen ja kaasumainen olotila* viittaa siihen, että on käytetty vanhanpuoleista lähdeä. Lähes anteeksiantamaton virhe kielen ammattilaiselta on kielitieteen termille *johto-oppi* (sekin uusi tässä laitoksessa) annettu vastine *etümologia* (po. *tuletusöpetus*), vaikka se monissa vanhoissa sanakirjoissa esiintyykin! Kirjasta löytyi muitakin huolimattomuuksia myös koulutusjärjestelmään liittyvien termien kääntämisessä: ensimmäisen painoksen *kauppakorkeakoulun* ja *kauppakoulun* rinnalle lisätty *kauppaopisto* on saanut virolaiseksi vastineekseen erheellisesti 'kaubandusülükool' ['kauppakorkeakoulu', po. ?*kaubandustehnikum*, *kaubanduskool*; vrt. *merkonomi* 'kaubanduskooli lõpetanu'], eikä *laudatorylioppilas* tarkoita aivan samaa kuin »ainult väga headele õppiv üliõpilane» ['(jatkuvasti) vain kiitettäviä arvosanoja saava (korkeakoulu)opiskelija'].

Samoin huolimattomasti on käsitelty eräitä puhe- ja arkikielisyyskäsitteitä. *Kamu* ei nykypuhekielessä suinkaan tarkoita samaa kuin *kama*; entä mistä on peräisin *juoksentelijalle* annettu merkitys 'seelikukutt' ['naistenmetsästäjä, naissankari']? (Toki voi puhua vaikkapa *naisissa*

juoksentelevasta miehestä, mutta pelkkä tekijännimijohdos tuskin lienee näin leksikaalistunut.) Lienevätkö nämä epätarkkuudet kiireen jälkiä vai liiallista luottamista johonkin henkilökohtaiseen tiedonantoon, yksittäiseen esiintymään tai lähteeseen? Tällainen turha luottamusta herättänyt lähde on Pihelille ja Pikamäelle kuten monelle muullekin kaksikielisen sanakirjan tekijälle – ajatellen ennen kaikkea István Pappin suurta suomalais-unkarilaista sanakirjaa – ollut Nykysuomen sanakirja. Aiheetonta orjallisuutta on esimerkiksi *jatsarille* annettu merkitysselite 'džässorkestri trummilööja' ['jatsiorkesterin rumpali'], joka liiaksi noudattaa Nykysuomen sanakirjaa (ja senkin antamista merkityksistä vain toista); oikeampi selite olisi 'pehmeävartinen saapas; jatsimuusikko tai jatsin harrastaja'.

Toiseen painokseen tehdyt merkitysselitteiden korjaukset, hakusanojen poistot ja muut parantelutoimet ovat useimmiten osuneet oikeaan. Aiheellisia korjauksia ovat esim. *joulutonttu* 'jölutont' → 'päkapikk', *heipä hei, tervepä terve* '(no) tere-tere' → '(no) nägemist, nägemiseni! Monet vanhentuneet ilmaukset on pyritty korvaamaan asiallisemmalla (esim. *jalkavaivainen* → *jalkavammainen*; kuitenkin *aistiviallinen*). Myös entistä puhekielistä ja slangisanastoa on korjailtu: *lätähattu* 'lõnguse kaabu' ['lätähätun hattu']; *lõngus* → 'lõngus' (mutta merkitys 'kiskobussi' puuttuu edelleen). Varovaisuutta on korjauksissa kyllä noudatettu, mikä lieneekin aiheellista: *partiosota* 'partisanisõda' on tosin poistettu, mutta *partiolaisen* merkitykseksi on jätetty paitsi 'skaut; gaid' myös 'partisan'. Sanojen vastineiden tyyliävyjen ja konnotaatioiden vastaavuuteen on kiinnitetty entistä enemmän huomiota (esim. *osakunta* '(üliõpilas)korporatsioon' → '(üliõpilas)korporatsioon, (üliõpilas)selts'). Perustellusti on poistettu myös harvinaisinta deskriptiivisanastoa, esim. turha homonyymi *jonottaa*² 'ümiseda, pomiseda' ['hymistä, mumista'] (ja samaa tietä joutaisi mennä myös *jumpata*¹ [!]) '(teha)

Kirjallisuutta

kohmida, kohmitseda' ['tehdä kömpelösti']!).

En täysin ymmärrä, miksi esimerkiksi *jatko-opiskelija* ja *jatkolomake* on jätetty toisesta painoksesta pois; tosin *jatko-opiskelijalle* ensimmäisessä painoksessa annettu merkitys 'aspirant' ei tarkoita aivan samaa (neuvostoliittolaisessa järjestelmässä »aspirantti» on nimen omaan järjestetyn jatko-opiskelumahdollisuuden saanut nuori tutkija, ei siis mikä hyvänsä »postgraduaatti»), eikä *jatkolomakkeen* ensisijainen merkitys ole nykyään 'rebitav talong' ['revittävä kuponki']. Entä kannattiko *jokaikinen* poistaa mutta *jok'ainoa* säilyttää? Miksi puutarhatermi *papukaijatulppaani* 'papagoitulp' on poistettu mutta samaan kohtaan lisätty yhtä harvinaisen oloinen ja läpinäkyvänä yhdyssanana aiheettoman tuntuinen *papukaijanloru*?

Karsinnoista huolimatta sanakirjassa on edelleen runsaasti hyvinkin harvinaista hakusana-ainesta. Vieraskielisen ja vieraassa kieliyhteisössä asuvan sanakirjantekijän on toki vaikea arvioida sanojen keskeisyyttä ja yleisyyttä; parempi siis liikaa kuin liian vähän. Sitä paitsi etenkin vanhemmassa kirjallisuudessa ja kansanrunoudessa esiintyvä sanasto on edelleen tärkeää virolaisille kielenopiskelijoille ja kirjallisuuden harrastajille. Tällä voitaneenkin puoltaa nykysuomalaiselle usein oudontuntuksia sanoja — vain muutamia esimerkkejä sieltä täältä poimiakseni — *aatamisillaan*, *alusmaito*, *jal-li*, *kaarekas*, *karvoa*, *käkö*, *lammashuone*, *näköisä*, *polista*, *riipoa*, *sopiaiset*, *umea*, *ämmälauri* jne. Samanlaista, toisinaan tosin aiheettoman tuntuista varovaisuutta edustaa alkuperäisten, etymologisesti ensisijaisten tms. merkitysten korostaminen tai sitkeä säilyttäminen: *joustaa*-verbille on 'taipua, notkua' -merkityksen ohella annettu käytännössä hyvin harvinainen ellei (nykykielen kannalta) tyystin teorioitu merkitys 'jousittaa, varustaa jousilla'; *kantakirjalla* on edelleen merkitysselitteenä paitsi 'tõuraamat' myös 'põhiteos' ['perusteos']!

Vastaisuudessa voisi, jos karsittava

on, karsia uusien hakusanojen sekä fra-seologian, rektioesimerkkien yms. tieltä selkeitä ja läpinäkyviä yhdyssanoja, joiden merkitys selvästi ilmenee niiden osien merkityksestä ja joiden yhdyssanuuskin tuntuu joissain (lähinnä genetiivialkuisissa) tapauksissa epäselvältä: *jumalankiitos*, *jumalanlahja*, *junansuistuminen*, *kahvitäti*, *kasvojeneleet*, *kaupungin-asukas*, *onnensuosikki*, *omenavuosi* (selite 'hea õuna-aasta' ['hyvä omenavuosi']) on aiheeton, voihan omenavuosi olla myös huono), *papukaijanloru*, *pesuakestävä*, *rauhanpuolustusliike* (myös *rauhanliike* on otettu mukaan), *rukiinsänki*, *viljan-kasvu*. Turhilta tuntuvat etenkin vanhah-tavaan tai harvinaiseen sanaan perustu-vat monet läpinäkyvät yhdyssanat tms. muodosteet: esim. *tenniksen* tieltä käytännössä jo väistyneen *verkkopallon* lisäksi on hakusanoiksi otettu *verkkopal-loilija*, *verkkopalloilu*, *verkkopallokenkä* ja *verkkopallomaila*. Samoin mahdolliselle karsintalistalle voitaisiin sijoittaa monet vierassanat, etenkin harvinaiset sekä sellaiset, joilla on virossa lähes kirjai-mentarkka vastineensa, esim. *absoluutio*, *alkoholikko* (viron *alkohoolik*; vrt. *alko-holisti*, joka kyllä on aiheellista jättää), *computer*, *doseerata*, *gnoseologia*, *konse-kvenssi*, *obskurantti*, *provisorinen*, *stimu-lanssi*, *zodiakki*. Tarpeettomilta tuntuvat myös joidenkin nykysuomessa yleensä vierasperäisellä sanalla ilmaistavien ja viroksikin vastaavalla vierassanalla käännettyjen käsitteiden harvinaiset suomalaiset ilmaisimet: *ajatusoppi* 'loogika', *kaikkijumalaisuus* 'panteism'. — Tähdennän kuitenkin edelleen: parempi liikaa hakusanoja kuin liian vähän.

Arki- ja puhekielisten sekä slangimuotojen sanakirjaan ottamisessa on tietenkin oltava varuillaan. Joistakin sanoista olisi silti sietänyt ottaa hakusanaksi puhekielinen arkimuoto käytännössä lähes esiintymättömän »oikean» muodon sijaan tai rinnalle. Nyt sanakirjassa on *kaksinappirivinen* mutta *kaksirivinen* puuttuu; *kaatoauto* 'kallurauto' on, mutta ei ole *kippiautoa* eikä muitakaan *kippi*-alkuisia sanoja; *laskeutumisreaktio* 'vere-

sete' on mutta ei *laskoa* saati *senkkaa*; *totalisaattori* on, mutta *toto* puuttuu.

Pihelin ja Pikamäen uudesta suomalais-virolaisesta sanakirjasta puuttuvia, toivottavia hakusanoja voisi luetella monia, kaikista ansiokkaista parannuksista ja lisäyksistä huolimatta. Miksi *atomimiilu* on mutta *atomivoimala* puuttuu? Kun sanakirjassa on näinkin paljon sekä arkipuhekieltä (*jepari, just, kans, synttärät*) että lastenkieltä (*ammu*), voisi esim. *karamellin* rinnalle ottaa myös *karkin*. *Karhun* kohdalla on kerrottu myös *tiekarhusta*, mutta ei *verokarhusta*. Onko virolais-suomalaisten kieliyhteyksien harrastajille tuttu etymologisten vastineiden pelko johtanut siihen, että *oluthaarikan* ja *olutkolpakon* rinnalta puuttuu tavallisemman tuntuinen *oluttuoppi*? *Vaippa*-sanalle on annettu monta merkitystä ja käyttöä, mutta nykyisessä arkielämässä ehkä tavallisin, 'vauvanvaippa' ([*tite*]mähe), puuttuu. Kun esim. aikoinaan Nykysuomen sanakirjassa runsaasti esitellyt valjaiden ja kangaspuiden osien nimitykset ovat suurelta osaltaan edusteilla, tuntuu nurinkuriselta, että esimerkiksi *ajovalot, katkaisuhoido, kellokortti, kirjoitin, monivalinta* (*kysymys*), *neliveto, osamaksu, taskulasikin* ja *vuosimalli* puuttuvat. Pelkkä outous Viron oloissa ei oikeuttaisi jättämään sanakirjasta esimerkiksi *hihtolomaa* ja *luottokorttia*; onhan sanakirjassa toisaalta mm. *joululoma* ja *opintolaina*. Puutteista ei kuitenkaan pidä liiaksi syyttää kelpo sanakirjantekijöitä. Muutuvaa kieltä on vaikea ulkopuolelta seurata (kukapa odottaisikaan löytävänsä *juppia* ja *junttia* tästä sanakirjasta?), eikä kaikkien arkisanaston päiväperhosten sanakirjaaminen maksa vaivaa.

Sanakirjan lopussa on entiseen tapaan Paul Alvren laatima nominien ja verbien taivutusmallisto. Aimo Turusen toista vuosikymmentä sitten esittämä arvostelu on joissain tapauksissa edelleen aiheellinen: ellei vanhahtavien ja harvinaisten muotojen esittämisestä kokonaan haluta luopua, ne voisi ainakin selvyiden vuoksi panna sulkeisiin. Jonkin verran sulkei-

ta on käytettykin, mutta vielä niitä kaipaisivat sellaiset muodot kuin *tämä*-pronominin abessiivi *tättä*. Monikon genetiivit *auringoiden, auringoitien, kaupungeiden, kaupungeitten, mataloitien, sankarten* sietäisivät saada sulkeet ympärilleen siinä missä myös *konsernteitten* ja *immytten*. Refleksiivisen taivutuksen taulukostakaan (*heitäm(m)e : heitätet : heitäkse(n)* jne.) ei ole raatsittu luopua, kuten Turunen edellisen painoksen arvostelussaan ehdotti, mutta Kalevalansa ja Juhani Ahonsa tarkkaan opiskeleville filologeille se on tietysti tarpeen. — Viimeisenä sanakirjassa ovat lyhenneluetelo sekä maantieteellisten nimien sanasto, eittämättä tarpeellinen; virossahan paikannimet saattavat olla eri teitä kieleen tulleita ja siksi eriasuisia (suom. *Kiina* – vir. *Hiina*), ja vierasperäisten paikannimien kirjoitusasua mukautetaan enemmän kuin meillä (*Chile, Puerto Rico* – *Tšiili, Puertoriiko*).

Pihelin ja Pikamäen suomalais-virolainen sanakirja on arvokas teos, suurtyö, kuten kokeneilta suomen kielen harrastajilta ja opettajilta sopii odottaa. Se on varmasti jo tähän mennessä palvellut ja on vastakin palveleva laajaa ja kiitollista yleisöä Suomenlahden molemmin puolin; tuo yleisö tuskin piitannee kirjan paperin huokoisuudesta tai muutamista harmittavista painovirheistä. Edellä käsittelemäni, suomalaisen lukijan mieltä kaihertavat puutteet, epätasällisyydet, kömmähdykset, puuttuvat ja tarpeettomat sanat, joita toki voi luetella aikamoisen liudan, eivät sanakirjan ansioita poista. Enemmän kuin tekijöitä tekisi mieleni arvostella päättäjiä: miksi tällaisen tärkeän ja laajakysyntäisen kaksikielisen sanakirjan tekeminen uskotaan pelkästään yhden maan ja kielialueen asiantuntijoille, kun esimerkiksi sanan keskeisyyden ja yleisyyden arvioiminen tai eri merkitysten asettaminen »tavallisuuden» mukaiseen suosituimmuusjärjestykseen on kieliyhteisön ulkopuoliselle lähes toivotonta puuhaa? Jo tässä ruotimani ja monet muut puutteet olisi vaikkapa oikaisulukuun avuksi kut-

Kirjallisuutta

suttu suomensuomalainen asiantuntija voinut korjata suhteellisen vähällä vai- valla. Pihelin ja Pikamäen tällaisenaan- kin komea teos voisi olla erinomaisena pohjana kaksikieliselle sanakirjalle, joka ottaisi huomioon myös suomalaisen käyttäjän. Eikö voitaisi ajatella uuden suomalais-virolaisen sanakirjan – joko tässä esiteltyyn tai johonkin muuhun sa- nakirjaan perustuvan tai sitten tykkä- nään uuden – julkaisemista suomalais- neuvostoliittolaisena yhteistyönä? Sellai- sestahan meillä jo on sekä lupaavia ko- kemuksia että – niin tällä kuin muilla- kin viljelyn aloilla – komeita näköaloja.

JOHANNA LAAKSO

Nimistö muotissa

RAIJA SANDSTRÖM *Finska och icke-finska tillnamn i Nedertorneås kyrkböcker på 1800-talet*. Anthroponymica Suecana 11. Umeå 1985. 266 s.

Kun Raija Sandströmin väitöskirja ke- väällä 1985 ilmestyi, herätti sen nimi »Finska och icke-finska tillnamn i Ne- dertorneås kyrkböcker på 1800-talet» toiveita, että saataisiin täsmällistä tietoa kiinnostavasta siirtymäkaudesta, jolla nykyinen etunimen ja sukunimen sys- teemi yleistyi ja vakiintui. Odotuksiin oli aihetta, kun lähteinä olivat olleet kir- konkirjat ja käytettävissä laaja konee- seen tallennettu tietokanta. Juuri atk:n takia teoksen esittely on edelleen tarkoi- tuksenmukaista, vaikka sen ilmestymi- sestä on jo vierähtänyt jonkin aikaa.

Sandströmin aineisto on poimittu Ruotsin Alatornion joka toisesta rippi- kirjasta eli noin 20 vuoden välein vuosil- ta 1825, 1846, 1865 ja 1886 sekä Haapa- rannan kaupungin rippikirjoista vuosilta 1845, 1865 ja 1886. Mukaan on otettu 20 vuotta täyttäneet asukkaat. Mielival- taiselta tuntuu s. 52 esitetty perustelu, että jos ikäraja olisi asetettu nuorempiin,

olisi lisänimettömien henkilöiden määrä tullut liian suureksi. 15–19-vuotiaiden määrä on ollut tutkimusvuosina 10–18 % 20 vuotta täyttäneen väestön määrästä, ja Sandström itsekin toteaa, että jos nuoremmat olisi otettu mukaan, ero suomalaisten ja ei-suomalaisten nimien määrissä olisi ollut suurempi kuin tehty tutkimus osoittaa. Rajauksella on siis vaikutettu tutkimustulokseen. Kiinnos- tavaa olisi tietää, missä iässä tai elä- mänvaiheessa minkin yhteiskuntaryh- män nuorilla ruvettiin käyttämään lisä- nimeä. Ratkaisiko kotoa pois muutto, töihin tai naimisiin meno?

Tekijä on vakuuttanut moneen ker- taan, että työ on kvantitatiivinen ja että hänen tehtävänsä on ollut vain jakaa li- sänimet suomalaisiin ja ei-suomalaisiin. Jos hän ei todellakaan olisi tehnyt muu- ta, olisi aihetta kysyä, kannattiko koko työhön ryhtyä. Jos nimistöä ei sidota käyttäjiinsä, aikaan, yhteiskuntaan, kie- lisuhteisiin ja kulttuuriin, ei suomalaisten ja ei-suomalaisten nimien lukumää- rätiedoilla ole mitään virkaa. Teoksen mielekkyyden pelastavat loppupuolella esitetyt yritykset verrata nimistön kehi- tystä väestönkehitykseen. Viimeisellä si- vulla tekijä sanoo tieteen tahtoen välttä- neensä ottamasta huomioon kielisuhteita. Hän vain toteaa, että ilmeisesti Haapa- rannan asukkaista suuri osa oli kaksi- kielisiä. Kielisuhteet on ohitettu kevyesti silloinkin, kun jonkinlaiseksi nimien ja- kauman selitykseksi on mainittu Haapa- rantaan muuttaneiden lähtöseutuina Suo- mi, Pohjois-Suomi, Pohjanmaa, Ruotsi, Pohjois-Ruotsi, Keski-Ruotsi yms. Kun molemmissa maissa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä alueita, ratkaisevaa oli- si tietää, kummankielistä lähtöseutu on ollut.

Ristiriidalta tuntuu, että tutkimuksen on mainittu olevan synkroninen mutta noin kaksi kolmannesta teoksesta on etymologiaa ja historioivaa katsausta. Kaikkia nimiä ei tietenkään pysty sijoit- tamaan kieliryhmiin päältä katsoen, mutta monien nimien etymologointi ja erilaisten vertailuainesten selvitys menee